

МИКИТЕНКО ОКСАНА

докторка філологічних наук, провідна наукова співробітниця відділу української та зарубіжної фольклористики Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (Київ, Україна).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7613-8557>

МУКУТЕНКО OKSANA

a Doctor of Philology, a chief research fellow of the Ukrainian and Foreign Folkloristics Department of M. Rylskyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7613-8557>

Бібліографічний опис:

Микитенко, О. (2023) 51-а Міжнародна баладна конференція в Гельсінкі. *Народна творчість та етнологія*, 3 (399), 105–109.

Mukytenko, O. (2023) The 51st International Ballad Conference in Helsinki. *Folk Art and Ethnology*, 3 (399), 105–109.

© Видавництво ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2023. Опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

51-А МІЖНАРОДНА БАЛАДНА КОНФЕРЕНЦІЯ В ГЕЛЬСІНКІ

29.05 – 02.06.2023 року в Гельсінкі (Фінляндська Республіка) відбулася 51-а Міжнародна баладна конференція «Пісенні жанри в соціальному і культурному контекстах», організаторами якої виступили Комісія з вивчення балад (Kommission für Volksdichtung / KfV) і Фінське літературне товариство у співпраці з відділенням фольклору та історії Університету Гельсінкі, а також відділом народної музики Академії «Сібеліус» Університету мистецтв Гельсінкі. Гельсінський Університет, заснований у 1640 році в м. Турку, є сьогодні найстаршою та найбільшою академічною установою Фінляндії, з авторитетною міжнародною традицією фольклорних студій, які було розпочато 1898 року.

Проходила зустріч у приміщенні заснованого в 1831 році Фінського літературного товариства – одному з найвизначніших та найавторитетніших культурних і наукових осередків Фінляндії, майже двохсотлітня діяльність якого здобула широкий міжнародний резонанс. Серед першочергових завдань Товариства – збирання, публікація, вивчення та збереження творів народної творчості, зокрема народних *рун*. Перше зібрання давніх форм пісенної поезії Фінляндії побачило світ 1835 року, коли Еліас Льонрот видав свою відому збірку «Калевала». Заснована на самобутньому віршованому розмірі з внутрішньорядковою алітерацією та паралелізмом, фінська епічна традиція здавна побутувала на території розселення прибал-

тійсько-фінських племен і стала вагомим чинником національної ідентичності. Сьогодні реалізація завдань наукової діяльності Товариства забезпечується його відповідними підрозділами, серед яких – видавничий відділ, інформаційний центр фінської літератури, наукова бібліотека, фольклорний архів, який є центральним зібранням матеріалів у сфері фольклору та народної духовної культури.

Тематику, пов'язану з поглибленим вивченням пісенних жанрів, було обрано не випадково. Сучасний соціокультурний контекст побутування фольклорної творчості зумовлює звернення як виконавців, так і аудиторії (у найширшому значенні), а також дослідників, саме до пісень різних жанрів. Актуальне кодування або декодування сенсів того чи іншого тексту вимагає необхідної історико-культурної інтерпретації та врахування структурних меж певного фольклорного жанру, має відповідності в багатьох фольклорних традиціях. Такі ознаки жанру, як функціональність, тематична площина, інтерпретаційні межі, виражальні засоби, виконавська майстерність тощо, зумовлюють сутнісне розуміння жанру як соціокультурного конструкта, водночас не обмежують творчої індивідуальності, не залишаються незмінними. Цими рисами пояснюється, зокрема, звернення до пісенних текстів як актуальних елементів соціокультурного відродження традиції, що вимагає відповідної підготовки, нових виконавських платформ, архівної роботи тощо. Чималої уваги заслуговує вивчення сучасної виконавської практики – як індивідуальної, так і колективної (під час фестивалів, календарних свят і т. ін.). Усі ці питання – і в теоретичному, і в методологічному аспектах – так чи інакше були пов'язані з тематикою конференції.

У 51-й баладній конференції взяли участь близько 40 доповідачів із різних країн – Албанії, Великої Британії, Естонії, Косова, Мексики, Німеччини, Польщі, Португалії, Південної Африки, Словенії, Угорщини, України, США, Фінляндії, Франції, Швеції. Представлення різних дослідницьких підходів, академічних традицій та практичного досвіду науковців Європи, Азії, Африки та Америки забезпечувало незмінну зацікавленість аудиторії та зумовлювало постійний жвавий обмін поглядами. Тема конференції «Пісенні жанри в соціальному та культурному контекстах» дозволила поєднати теоретичні й практичні підходи, визначила значну кількість міждисциплінарних спостережень – культурологічних, фольклористичних, лінгвістичних, мистецтвознавчих, історичних тощо.

На відкритті конференції прозвучали вітальні адреси від Фінського літературного товариства, Університету Гельсінкі, а також від президента Комісії з вивчення балад (KfV) М. Голєж-Каучич (Словенія). Було виголошено ряд доповідей, у яких ішлося про вивчення пісенних фольклорних жанрів у Фінляндії, зокрема, виступили організатори конференції К. Калліо та В. Сікарі.

Робота конференції проходила в пленарному режимі впродовж трьох днів. Загалом було проведено 12 засідань, на кожному з яких представлено дві або три доповіді. Мовою баладних конференцій традиційно є англійська, нею виголошуються доповіді та подаються презентації, ведеться дискусія та спілкуються учасники. Регламент передбачав до 20 хвилин для виступів і 10 хвилин для запитань та обговорення. Один день було присвячено відвіданню скансену, де учасники мали можливість оглянути представлені в експозиції традиційні житла з різних місцевостей країни, а також долучитися до практичної діяльності трьох робочих груп з опанування співочої традиції балад та епічних рун. Крім того, учасників конференції ознайомили з фондами наукової бібліотеки та архівом Товариства.

Не маючи можливості зупинитися докладно на представлених доповідях, виокремимо декілька тематичних груп. Це насамперед історія та сучасний стан досліджень фінського національного епосу, яким є Калевала, його роль у розвитку фінської мови, культури та ідентичності, зокрема, значення епосу як нематеріальної культурної спадщини, а також

сучасні практики підтримки співочої традиції. Цим питанням були присвячені доповіді: Т. Міеттінен (Фінляндія) «Змінність ритуалу в зміненому світі. Історія с. Рітвала та його співочі жінки»; Х.-Х. Макела (Фінляндія) «Старі пісні, глобальні течії – (пост)національна спадкоємність пісень калевальського розміру з тематикою статі в сучасній Фінляндії»; С. Юрванен (Фінляндія) «Навчання співу калевальським розміром серед дітей та молоді: етичні та методологічні роздуми»; Т. Карлссон (Фінляндія) «Запам'ятовування та зміна значення в епічному жанрі калевальського поетичного розміру».

Не менш важливою проблемою були аспекти, пов'язані з різними регіональними й локальними традиціями співу, вплив географічних факторів і мовного середовища на формування тієї чи іншої традиції виконання та її унікальність, питання зміни пісенних жанрових парадигм у часі, але водночас константність глибинних художньо-поетичних засад ліро-епіки як рис жанру балад, що зумовлює спроможність жанру моделювати сучасні авторські форми, дає можливість відгукуватися на актуальні події, надавати емоційну та психологічну розраду найширшій аудиторії. Ці аспекти знайшли висвітлення в таких доповідях: М. Бурден (Південно-Африканська Республіка) «Танець як зумовлена мовою та географічною територією практика громади» [ішлося про виконання пісень у танцювальному супроводі. – О. М.]; Е. Гуїллорел (Франція) «“Благородний” жанр? Дискурси та практики щодо бретонських *gwerziou*»; Т. Катарелла (Іспанія) «Ненадійні наративи. Виконання та текст іспанських балад»; Л. Кадріу, Л. Муса (Косово) «Шлях до змішування жанрів – від виконавців до сприйняття аудиторією»; В. Сілвонен (Фінляндія) «Жанр плачів у контексті карельської традиції та практики в сучасній Фінляндії»; Л. Саарло (Естонія) «Ці нещасні, зневажені любовні пісні: з приводу актуального репертуару співаків у ХХ ст.»; Я. Орас (Естонія) «Традиція рунічних пісень *Seto leelo* у ХХІ ст.: місце та значення історичних пісенних жанрів у сучасних співочих практиках»; Е. Пелтонен (Фінляндія) «Корабельна катастрофа Куру в 1929 році. Чи може балада об'єднати та надати емоційну розраду». Увагу до індивідуальної виконавської майстерності привернула С. Белл (США) у доповіді «Міфічний Південь. Реконтекстуалізуючи образність та майстерність музики Маттео Салваторе».

Інтертекстуальні зв'язки та взаємодію жанрів, дихотомію усної та писемної традицій у розвитку співочої практики, значення рукописних пісенників, зокрема, серед етнічних меншин, розглянули: І. Акессон (Швеція) «Балада, співоча гра чи дитячі віршики? Деякі міркування щодо жанрових меж, їх порушень та значення»; Р.-І. Чорш (Угорщина) «Ніхто не поважає солдат: вторинне життя угорського солдатського плачу (XVIII–XIX ст.); А. Лахтінен (Фінляндія) «Кристина Регіна фон Бірхенбаум та її пісня в історичному контексті»; С. Джоонс Гіллінг (Фінляндія) «Співочий репертуар у рукописних пісенниках як знак багаточислової належності»; Фрог (Фінляндія) «Письмове виконання за копіями поезії епохи вікінгів XVII ст. Спроби сприяння та відродження текстів давньої спадщини».

На широких наукових зібраннях, якими є міжнародні баладні конференції, велику увагу завжди привертають доповіді, у яких ідеться про фольклорні твори певної національної традиції, котрі своєю чергою мають міжнародні паралелі, особливо, коли йдеться про міфологічні сюжети. Актуальним залишається питання, які причини зумовлюють продуктивність певного баладного сюжету та його типологічні зв'язки в різних історичних умовах або в різних соціокультурних контекстах; як відбувається іррадіація балад в інші жанри фольклору, а також інші форми художньої творчості. Доповідачі зупинилися на аналізі фактурного рівня баладного тексту, запропонувавши різноманітні підходи для аналізу національних та / або універсальних баладних мотивів: М. Голеж-Каучич (Словенія) «Словенська балада *Фароніка-риба* як корабель універсального міфу та його сучасні трансформації»; Р. Халілі

(Польща) «Пісня та її метаморфози: балада про замурування та її реінкарнації»; К. Хеппа (Велика Британія) «Клас, гендер та моральність в англійській народній пісні *Молочниця Бетсі*»; А.-М. Паїва-Морао (Португалія) «Встановлення значення балади та його сприйняття аудиторією: приклад *Veneno de Moriana* [мотив дівчини-отруйниці. – О. М.]; В. Фетай-Беріша, Й. Халілі (Косово) «Жанри балади *Хасан-ага*: свідчення, розвиток, інтерпретація».

Питання контекстуалізації пісенної творчості, особливості її функціонування в певних історико-культурних умовах, вплив політичних викликів і суспільних потрясінь, жанрові зміни та адаптація пісенної творчості до культурних потреб сучасності, соціальна роль фольклорної пісенності й ідейно-патріотичне звучання авторських фольклоризованих творів тощо стали предметом розгляду в таких доповідях: А. Душі (Косово) «Контекстуалізуючи фольклорні пісні. Як епічні пісні стають слоганами?»; О. Велай (Албанія) «Від авторства до анонімності: приклад пісні *Xhamadani vija-vija* (популяризація, національний контекст та різноманіття виконання)».

У перший день конференції як вияв підтримки України окреме засідання було присвячено дослідженню української пісенної традиції. Українських учасників вітали надзвичайно тепло – вони представляли Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (провідна наукова співробітниця, докторка філологічних наук Оксана Микитенко; наукова співробітниця, кандидатка мистецтвознавства Інна Лісняк) та Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського (викладачка факультету журналістики, кандидатка педагогічних наук Ольга Петрович). У спільній доповіді М. Сарв (Естонія) та О. Петрович «Балада як епос нещасливої людської долі. Приклад дослідження фольклорних пісень українського Поділля» було представлено досвід застосування методики комп'ютерного аналізу баладного тексту. Доповідь І. Лісняк «Балада в українській вокальній музиці – від фольклору до модерну» супроводжувалася авторським виконанням на бандурі та продемонструвала активне побутування жанру балади в сучасній музичній культурі України. Предметом аналізу в доповіді О. Микитенко «*Ой у полі червона калина* – жанрові особливості, історія створення, сучасне функціонування» стала знакова сьогодні не лише в Україні, а й у всьому світі стрілецька пісня, відома нині як гімн всенародного спротиву у війні, яку розв'язала росія проти України.

Міжнародна конференція «Пісенні жанри в соціальному та культурному контекстах» укотре засвідчила актуальність висвітлення проблем фольклорної жанрології, зокрема пісенних жанрів, що продовжують активне побутування в сучасній культурі різних країн світу, зберігаючи пам'ять нематеріальної культурної спадщини, водночас демонструючи життєдайність народної пісенної традиції в культурному та соціальному контекстах сьогодення.

***

Національна бібліотека Фінляндії

Перебуваючи в Гельсінкі наприкінці травня 2023 року, ми мали можливість відвідати Національну бібліотеку та, зокрема, ознайомитися з фондами одного з її найбільших відділень – Слов'янської бібліотеки.

Національна бібліотека Фінляндії є однією з найстарших та найвідоміших дослідних установ Фінляндії. Розташована в центрі Гельсінкі біля Сенатської площі, будівля бібліотеки вражає своєю величністю. Побудована 1845 року відомим архітектором К.-Л. Енгелем, вона у 1906 році отримала добудову у вигляді ротонди, де містяться бібліотечне сховище та складова університетського бібліотечного комплексу. У 2006 році бібліотеці було надано статус національної. Після реставрації та оновлення у 2013–2015 роках сьогодні білосніжний комп-

лекс Національної бібліотеки Фінляндії є однією з найкращих історико-культурних пам'яток Гельсінкі та водночас сучасним науково-освітнім і культурно-мистецьким закладом країни.

Заснування закладу припадає на 1640 рік, коли на базі старої гімназії у м. Турку було відкрито Королівську академію, і колекцію з двох десятків книг гімназії було долучено до бібліотеки Академії. У 1707 році лист Королівського колегіуму зобов'язав шведське книгодрукування надсилати примірник від кожної публікації до університетських сховищ. Така практика продовжувала існувати впродовж 1809–1917 років.

Дбайливе плекання традиції, як і усвідомлення сучасних та майбутніх потреб і викликів, зумовлюють наполегливу діяльність бібліотеки, спрямовану на постійне поповнення, опис, дослідження та популяризацію національного друкованого надбання, зокрема, завдяки широкій цифровізації джерел, яку було розпочато в 1970-х роках. Бібліотечна колекція нараховує на сьогодні близько трьох мільйонів книг та періодичних видань, а загальна довжина полиць становить понад 100 км. Серед інших матеріалів є також аудіозаписи, карти, ноти, середньовічні рукописні фрагменти на пергаменті, архіви відомих діячів науки і культури тощо. Понад 30 спеціальних колекцій Національної бібліотеки визнано частиною загальноєвропейської культурної спадщини. Функціонуючи як провідна установа в сукупній національній мережі бібліотечного сектора, вона безпосередньо співпрацює з національними музеями та архівами, влаштовує тематичні лекції, виставки, концерти. Серед першочергових завдань бібліотеки – підтримка міжнародної співпраці та активна участь у подальшому формуванні сервісної інфраструктури суспільства.

Міжнародні зв'язки визнаються як важливий напрям діяльності Національної бібліотеки та є однією з передумов досягнення стратегічних цілей. У цьому розрізі розглядається функціонування одного з відділень – Слов'янської бібліотеки, яка містить масштабну колекцію друкованої продукції від початку 1800-х років, що постійно поповнюється й сьогодні.

Про історію та сучасність Слов'янської бібліотеки нам розповіла її директорка пані Ірина Лукка, яка підкреслила, що серед сучасних надходжень є також українські видання, зокрема Шевченківська енциклопедія та Історія української літератури. З гордістю вона представила виставковий стенд дитячої літератури, сформований як з бібліотечних фондів, так і домашніх зібрань співробітників. На жаль, сьогодні в цьому закладі бракує періодичних українських видань, а також налагодженого регулярного книжкового обміну, що відбувається виключно завдяки волонтерській підтримці. З огляду на повноту представлених видань до 1917 року, зокрема, з української території, такий стан речей сьогодні не може вважатися задовільним. Фінляндія, яка є визнаним європейським науковим та освітнім осередком, зокрема, у галузі славістики, потребує сучасної української друкованої продукції. Ми сподіваємося на успішну співпрацю з українськими колегами, і це конче важливо з огляду на європейські прагнення незалежної України, – наголосила Ірина Лукка. На завершення вона передала палке вітання українським колегам та запевнила в незмінній підтримці нашої країни з боку Фінляндії.

Надійшла / Received 26.06.2023

Рекомендована до друку / Recommended for publishing 12.09.2023